No 44 Donderdag 29 October 1908 8ste Jaargang.

HET KOLONIAAL WEEKBLAD

ORGAAN DER VEREENIGING OOST EN WEST

OPGERICHT DOOR KOLONEL G.E.V.L. VAN ZUYLEN, 21 MAART 1900.

„HET KOLONIAAL BELANG IS EEN ALGEMEEN NEDERLANDSCH BELANG."

Abonnementsprijs per jaar:

Vrij aan huis of franco per post binnenland, bij vooruitbetaling	f 1.50
Voor Oost-Indië en het Buitenland	„ 4.—
Afzonderlijke nummers	„ 0.05

Prijs der Advertentiën:

Per regel	f 0.15
Bij plaatsing van 500 regels	„ 0.12½
„ „ „ 1000 „	„ 0.10

MEDEDEELINGEN of INGEZONDEN STUKKEN moeten worden geadresseerd „aan de Redactie-Commissie", en gezonden aan de Presidente: 7a HEERENGRACHT, DEN HAAG.

Voor *Administratie* en *Verandering van Woonplaats* wende men zich tot den Heer W. VAN DER ZIJL, *51 Verhulststraat.*

Voor *Advertentiën* tot de Drukkerij „LUCTOR ET EMERGO", AMALIA VAN SOLMSSTRAAT, *Telefoon 4424*, beiden DEN HAAG

Inhoud van dit nummer.

Mededeelingen. — Dr. B. F. Matthes. — Voordrachten. — Perskroniek. — Uit de O.-I. Mail. — West-Indië. — Van Vreemde Koloniën. — Oost- en West-Indisch Litteratuur Overzicht. — Leeszaal. — Officiëele Berichten. — Passagierslijst.

MEDEDEELINGEN.

Van het Dagelijksch Bestuur der Vereeniging:

Verslag der halfjaarlijksche Hoofdbestuursvergadering, gehouden te 's-Gravenhage, op Zaterdag 17 October 1908, des namiddags ten 2 ure, Heulstraat 17.

De navolgende leden van het Hoofdbestuur waren tegenwoordig:

C. R. Bakhuizen van den Brink, president, A. A. C. Harting, penningmeester, E. van Assen, secretaris.

De vice-president, L. A. Bakhuis, had zich, wegens drukke bezigheden, laten verontschuldigen.

Mevrouw J. E. van Oeveren—van Schaïk (Utrecht).
Mevrouw M. Ten Bosch-Bosscher ('s Hage).
L .A. Lamie (Arnhem).
Jhr. Mr. J. L. W. von Weiler (Rotterdam).
O. H. Kuijck (Apeldoorn).
T. Gerdes Oosterbeek (Apeldoorn).
Prof. Mr. J. E. Heeres (Leiden).
Th. Almerood (Amsterdam).
Th. J. A. van Zijll de Jong (Zutfen).
J. L. Pierson (Nijmegen).

De leden J. C. van Reijn (Breda) en Mr. H. Smeenge (Amsterdam) gaven kennis, dat zij verhinderd waren de vergadering bij te wonen.

Met een welkomstgroet opende de president ten 2 ure de vergadering.

De notulen der vorige vergadering werden voorgelezen en goedgekeurd.

Ingevolge art. 7 al. 2 van het Huishoudelijk Reglement moet in de eerste vergadering van het Hoofdbestuur uit zijn midden worden gekozen een tweede secretaris en een tweede penningmeester, die den secretaris en den penningmeester behulpzaam zijn en hen vervangen, indien dit noodig is.

Aangezien het in de praktijk blijkt, dat het zeer moeilijk is personen te vinden, die zich eene keuze voor die functiën zouden laten welgevallen, werd de beste oplossing gevonden in den zin, dat, bij afwezen of ontstentenis van den secretaris, de penningmeester diens functiën waarneemt, en dat, bij afwezen of ontstentenis van dezen, gene als penningmeester fungeert.

De beide titularissen verklaarden zich daartoe bereid.

De penningmeester leest vervolgens voor het verslag dd. 24 September 1908, van de commissie van opname der kasgelden en andere bezittingen der Vereeniging, welke opname is voorgeschreven bij art. 10 al. 3 van het Huish. Reglement.

Het verslag wordt goedgekeurd, zonder dat het tot opmerkingen aanleiding heeft gegeven.

Aangezien het niet bepaald is voorgeschreven, dat telkenmale eene bepaalde commissie voor die opname moet worden aangewezen, zal het Hoofdbestuur zich in den vervolge zooveel mogelijk met die taak belasten en zulks ter voorkoming, dat de leden niet dan hoogstnoodzakelijk met deze beslommeringen worden lastig gevallen.

Voorts deelt de president mede, dat de ingediende Begrooting van kosten voor de exploitatie van het Indische Restaurant aanleiding heeft gegeven tot enkele besprekingen en dat — met medewerking van de afdeeling 's-Gravenhage — de verschillende punten van bespreking kunnen worden opgelost.

Aan Mejufrouw Pelt, huisbewaarster van het perceel Heulstraat 17—19, werd eene geldelijke verhooging toegekend en, met ingang van 1 November 1908, de wekelijksche geldelijke tegemoetkoming gebracht van *f* 1.— op *f* 1.50.

Nu de nieuwe gewijzigde Statuten, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 24 Maart 1908 no. 43 en het nieuwe Huishoudelijk Reglement, opgenomen in het Koloniaal Weekblad van 11 Juni 1908 no. 24, in werking zijn getreden, zullen de statuten der afdeelingen en van de respectieve commissies daarmede in overeenstemming moeten worden gebracht.

De leden van het Hoofdbestuur nemen op zich, om, na hun terugkeer, de onderwerpelijke aangelegenheid bij de afdeelingen voor te brengen en te bespreken.

De president wijst er nog op, dat al. 1 art. 10 van het Huish. Regl. hem de bevoegdheid geeft om alle vergaderingen van afdeelingsbesturen en commissies der Vereeniging bij te wonen, waartoe hem van alle vergaderingen kennis wordt gegeven.

Vervolgens verleent de Vergadering machtiging om eene som van ongeveer *f* 70.— beschikbaar te stellen voor de uitgaaf — in vereeniging met het Nut van het Algemeen — van een vervolg op het reeds uitgegeven werkje: „Onze Oost voor hen, die er niet geweest zijn."

Dat vervolg, vervaardigd door den heer Bezemer, is in concept gereed.

Daarna deelt de president den leden mede, den stand der gelden, welke op dit oogenblik door de Vereeniging worden geïnd in het belang van de ondersteuning der noodlijdenden op Curaçao (*f* 384.—) en van het Ondersteuningsfonds van de Vereeniging (*f* 88.—), terwijl het Bestuur van het Algemeen Ned. Verbond te kennen heeft gegeven zich — in het belang van eene goede samenwerking — met het Hoofdbestuur van Oost en West te willen verstaan.

Op de Begrooting van kosten zijn promemorie-gelden uitgetrokken, ten behoeve van de commissie, die toezicht zal uitoefenen op Indische jongelieden, die hier te lande hunne opvoeding voltooien, terwijl uit Indië alvast eene som van *f* 250.— uit het Kernfonds voor dit doel werd beschikbaar gesteld.

Aan het hoofd van deze commissie moet, volgens de statuten, een lid van het Hoofdbestuur staan, waarnaar door het Hoofdbestuur zal worden omgezien, terwijl er tevens pogingen in het werk zullen worden gesteld om de commissie voltallig te krijgen.

Ten einde het Koloniaal Weekblad beter aan zijne bestemming te doen beantwoorden, wordt de aan de Vergadering gevraagde verhooging van *f* 1250.— 's jaars tot *f* 1600.— 's jaars met algemeene stemmen goedgekeurd.

Het ligt in de bedoeling om aan de nieuwe rubriek van het Koloniaal Weekblad: „Wat de inlander denkt" alle aandacht te schenken, en de bewerking daarvan aan een goed kenner van den inlander op te dragen.

Het blad kan zich dan zelf propageeren, terwijl rekening zal worden gehouden met de gemaakte opmerking om ook lichter lectuur in het blad op te nemen.

In het belang van de propaganda der Vereeniging werd het geheel aan het beleid van den President overgelaten, om, door verspreiding van eene circulaire, het publiek op te wekken lid van de Vereeniging te worden.

Eene instructie voor de redactie-commissie is nog in bewerking.

Ten slotte kwam aan de orde de bespreking van het onderwerp: „Herdenking van het Tienjarig bestaan der Vereeniging, welke op 3 Mei 1899 werd opgericht."

De president licht dit voorstel toe en is van meening, dat — in de gegeven omstandigheden — het aanbeveling verdient, om op den herinneringsdag eene groote Vergadering te houden, waarop met eene rede het afgeloopen tienjarig tijdvak kan worden herdacht.

De vergadering is van oordeel, dat een en ander door den President nog nader kan worden overwogen.

Nadat nog enkele vragen door den President werden beantwoord, werd de Vergadering, niets meer te verhandelen zijnde, des namiddags ten 5 ure gesloten.

* * *

Ten vervolge van de mededeeling, voorkomende in het Koloniaal Weekblad van 22 October 1908 no. 43 in zake onze bemoeienis op de jaarvergadering van de Vereeniging tot het houden van voordrachten met lichtbeelden, kan thans worden bericht, dat het Bestuur dier Vereeniging besloten heeft op ons voorstel in te gaan, om, bij het doen van keuze van onderwerpen voor nieuwe voordrachten met lichtbeelden, ook weer koloniale onderwerpen te kiezen.

* * *

Bij schrijven van 21 October 1908 werd ons door het bestuur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië — in antwoord op het door het Hoofdbestuur gedaan verzoek — medegedeeld, dat het Instituut geen bezwaar heeft om onze Vereeniging te plaatsen op de lijst der instellingen, waarmede het Instituut, door ruiling van werken, in betrekking staat.

Naar aanleiding van het door tusschenkomst van het Hoofdbestuur van het Algemeen Nederlandsch Verbond hier te lande door de Groep Nederlandsche Antillen gedaan verzoek om medewerking in haar streven, om een einde te maken aan de onzekerheid, wat betreft hare verhouding tot het vasteland, heeft het Dagelijksch Bestuur onzer Vereeniging op 20 October j.l. een onderhoud gehad met den administrateur van het Algemeen Nederlandsch Verbond, en is besloten, dat beide Hoofdbesturen zich onderwerpelijk zullen aaneensluiten, ten einde, door vereende krachten, een zoo goed mogelijke uitkomst te verzekeren.

Alsnog werden ontvangen de navolgende gelden.

A. **Ten behoeve van de ondersteuning der noodlijdenden in de Nederl. Bezitting Curaçao:**

H. B., 's Hage	ƒ	5.—
H. R. du M., Amsterdam	ƒ	5.—
Mr. D. A. B. Bn. v. L., Arnhem	ƒ	10.—
Vroeger ontvangen	ƒ	384.—
Totaal	ƒ	404.—

B. **Ten behoeve van het Ondersteuningsfonds van de Vereeniging „Oost en West":**

H. R. du M., Amsterdam	ƒ	5.—
Vroeger ontvangen	ƒ	88.—
Totaal	ƒ	93.—

Voor de opgave,
De Secretaris,
E. VAN ASSEN.

Dr. B. F. MATTHES

(16 Jan. 1818—9 Oct. 1908.)

Vele dag- en weekbladen hebben de groote verdiensten van den op 9 Oct. j.l. ontslapen Dr. Matthes warm gehuldigd. Het Koloniaal **Weekblad mag en wil daarbij niet achterblijven.** Van Dr. Matthes, als lid der Vereeniging Oost en West, ondervond het Bestuur steeds welwil**lende medewerking en hulpvaardigheid in raad** en daad; maar Het Koloniaal Weekblad wil Dr. Matthes vooral huldigen als een der pioniers van de ontwikkeling en beschaving in Ned.-Indië.

Van dit rijke leven en al het daarin gewrochte zal door bevoegder hand dan de mijne een uitvoerig levensbericht in het licht worden gegeven. (Zie Ochtendbl. Vaderland 13 Oct. 1908, Wetensch. Berichten, Kon. Akad. v. Wetenschappen). Inmiddels zij het mij vergund hier enkele feiten uit het leven van Dr. Matthes en de voornaamste van zijn werken te noemen.

Benjamin Frederik Matthes, geboren te Amsterdam 16 Jan. 1818, studeerde van 1835 tot 1838 te Leiden in de letteren en in de theologie; en van 1838 tot 1841 aan het Luthersche Seminarium te Amsterdam. Na korten tijd te Rotterdam als hulpprediker den dienst te hebben waargenomen, voltooide hij zijn theologische studiën te Heidelberg. In 1844 verbond hij zich aan het Ned. Zendelinggenootschap te Rotterdam, en leidde als subdirektor o.a. de studie der aanstaande zendelingen in het Maleisch.

Na vier jaren arbeids aan die inrichting was de naam van den veelbelovenden jongen geleerde reeds zoo gevestigd, dat het Ned. Bijbelgenootschap (Amst.) hem wenschte af te vaardigen naar Zuid-Celebes, om daar de Makassaarsche en de Boegineesche taal, nog door geen enkelen Europeaan beoefend, te bestudeeren. Als einddoel werd bepaald het geheel of gedeeltelijk overbrengen van den Bijbel in die talen.

Gretig werd die taak aanvaard; en na in Juli 1849 gehuwd te zijn met Mejuffrouw C. E. Engelenburg, werd de reis naar Makassar ondernomen.

Hoe B. F. Matthes — sedert 1848 Dr. honoris causa wegens zijn studiën in het Arabisch, zooals hij het in 1881 nog eenmaal werd wegens zijn studiën in de taal- en letterkunde van den Ind. Archipel (beide graden verleend door de Leidsche Universiteit) — op Celebes gewerkt heeft, vinden wij beschreven in „Een Nederlandsch reiziger op Zuid-Celebes", door P. J. Veth (Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap, Eerste Deel, 1876) (welwillend ter gedeeltelijke overname afgestaan door de Koninklijke Bibliotheek).

Een groot deel van dat zaakrijke artikel laat ik hier volgen:

„.......Thans zijn er bijna dertig jaren verstreken gedurende welke de heer Matthes, onder lief en leed, zich met onafgebroken volharding aan de kennis van dit merkwaardig deel onzer bezittingen wijdde. Niet alleen op taalkundig gebied, maar ook op dat der geographie en ethnographie heeft hij ons in de kennis van Celebes reuzenschreden doen maken. Na een paar jaren in Nederland te hebben doorgebracht om den druk van eenige belangrijke werken in persoon te besturen, staat hij thans (1875) op het punt naar Celebes terug te keeren. Hij zal er nu aan het hoofd komen der kweekschool voor inlandsche onderwijzers, die van regeeringswege te Makassar wordt opgericht, en alzoo door de bevordering der volksopvoeding op waardige wijze een leven bekronen, dat grootendeels aan de belangen van Celebes gewijd was.

Op taalkundig gebied leverde de heer Matthes schier alles wat de beoefenaar der Makassaarsche en Boegineesche talen voor zijn studiën behoeft. Nadat hij eerst zijn aandacht aan **de vervaardiging van goede Makassaarsche en** Boegineesche typen had gewijd en daarin met de hulp van Prof. Millies geslaagd was, gaf hij in 1858 zijn Makassaarsche Spraakkunst in het licht, gevolgd in 1859 door een uitgebreid Makassaarsch Woordenboek en in 1860 door een lijvige Makassaarsche Chrestomathie, uit oorspronkelijke stukken in proza en poëzie bestaande, door vele aanteekeningen en gedeeltelijke vertaling toegelicht. Bovendien schonk hij ons nog een proeve van Makassaarsche vertaling des Korans, die reeds in 1856 in het eerste deel van de Nieuwe Volgreeks der Bijdragen tot Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde werd geplaatst.

De eersteling zijner Boegineesche studiën was de uitgave van een Boegineesch heldendicht op Daëng Kalaboe, met vertaling en aanteekeningen. Dit boekske verscheen in 1858 te Makassar zelf, waar, onder medewerking en toezicht van den heer Matthes, een drukkerij was opgericht, die van al het noodige voor het drukken van inlandsche teksten was voorzien. Hier werd ook de uitgave aangevangen van een zeer uitgebreide Chrestomathie of verzameling van teksten in proza en poëzie. Het eerste deel, gedrukt voor rekening van het Bijbelgenootschap, werd in 1864 te Makassar voltooid. Doch het Gouvernement nam later de taak over, die voor de financieele krachten van het Bijbelgenootschap te zwaar werd, en op zijn kosten verscheen in 1872 te Amsterdam het tweede deel der Chrestomathie en een derde stuk, dat de aanteekeningen op de twee overige deelen bevat. In 1874 volgde, insgelijks op kosten der Regeering een Boegineesch—Hollandsch Woordenboek, even uitgebreid als het vroegere Makassaarsche, en eindelijk in 1875 de Boegineesche Spraakkunst. Nog had de heer Matthes in 1869 te Makassar het Handels- en Scheepswetboek der Wadjoreezen in den Boegineeschen tekst met vertaling en aanteekeningen in het licht gezonden. En op al deze geschriften, die den sleutel tot de taal- en letterkunde van de beide hoofdvolken van Zuid-Celebes leveren, zette hij de kroon door zijn in dit jaar uitgegeven „Kort verslag aangaande alle mij in Europa bekende Makassaarsche en Boegineesche handschriften" (in Londen en Berlijn bracht hij eenigen tijd door ter bestudeering van de aldaar aanwezige handschriften), waarin de verzameling door hemzelven ten behoeve van het Bijbelgenootschap bijeengebracht, als verreweg de belangrijkste en uitgebreidste, ook de voornaamste plaats inneemt.

Maar de heer Matthes heeft zich niet tot de beoefening dier talen bepaald. Hij heeft de reizen, die hij tot opsporing van handschriften en tot vermeerdering zijner kennis van het spraakgebruik gedaan heeft, ook aan de bevordering der kennis van land en volk dienstbaar gemaakt en gedurende zijn lang verblijf te Makassar elke gelegenheid aangegrepen om met de zeden en gewoonten der bevolking nauwkeurig bekend te worden.

. . . .

De eerste der gemelde reizen was gewijd aan een bezoek der Binnenlanden, waar Boegineesch gesproken wordt, en duurde van 24 April tot 24 October 1856. De tweede reis, in 1857 ondernomen, was kort van duur, omdat de toegang tot het rijk van Bone, waarin de heer Matthes wilde doordringen, hem ontzegd was. Den 12 Juli van Maros vertrokken, kwam hij er reeds den 4 Augustus terug. Kort daarna bezocht hij Europa, en bij zijn terugkomst op Celebes vond hij het blad gekeerd. Bone was voor zijn beleedigende houding jegens Nederland getuchtigd, en had zijn onafhankelijkheid verloren. Het was nu den heer Matthes mogelijk geworden den voorgenomen tocht naar Bone te hervatten, en den 7 Juni 1861 begaf hij zich op weg. Thans werden zijn pogingen met het gelukkigst gevolg bekroond, en na geruimen tijd in Bone vertoefd te hebben, begaf hij zich naar Wadjoe en Sidenreng, de noordzijde van het meer Tempe omtrekkende, naar Parè Parè, vanwaar hij per prauw naar Makassar terugkeerde, en den 7 December weder ter hoofdplaats aankwam.

. . . .

Later heeft de heer Matthes zijn tochten in de Oosterdistricten van Celebes, van 25 Sept. tot 25 Dec. 1864, beschreven in den jaargang 1865 van het te Makassar verschenen Jaarboekje „Celebes."

. . . .

Van latere tochten van den heer Matthes zijn mij geen verhalen bekend; in plaats van zijn reizen te beschrijven, heeft hij zich bepaald tot de uitgave eener reeks van geschriften, waarin hij verschillende punten der geographie en vooral der ethnologie van Celebes op grond van eigen waarneming en studiën heeft toegelicht. Tot de geographie in strikteren zin behooren zijn „Opmerkingen omtrent en naar aanleiding van dat gedeelte van Dr. de Hollander's Handleiding bij de beoefening der land- en volkenkunde van N.-O.-Indië, hetwelk handelt over het Gouvernement van Celebes en Onderhoorigheden." (Deel VII der 3e Volgreeks van de Bijdragen tot de Indische Taal- Land- en Volkenkunde). Maar veel rijker is de oogst op 't gebied der ethnologie. Reeds in de beide woordenboeken van den heer Matthes is een schat van ethnologische bijzonderheden vervat, en aan elk dier woordenboeken is een uitmuntend uitgevoerde „Ethnografische Atlas" toegevoegd, waarin alle belangrijke voorwerpen uit het leven en de huishouding der Makassaren en Boegineezen zijn afgebeeld. (Iedere Atlas bevat 17 platen in folio).

Afzonderlijke verhandelingen van ethnologischen inhoud zijn in de eerste plaats de historische en ethnologische inleiding tot het in 1868 te Makassar uitgegeven en hierboven reeds vermelde werk „Over de Wadjoreezen met hun handels- en scheepswetboek". In het achttiende deel van het te Batavia verschijnende Tijdschrift voor Ind. Taal-, Land- en Volkenkunde (1872) volgde een met vele afbeeldingen toegelichte verhandeling over de Makassaarsche en Boegineesche kotika's, d. i. over de tabellen en figuren waardoor zij de gunstige en ongunstige tijden berekenen. Een verhandeling „Over de Bissoe's of heidensche priesteressen der Boegineezen, door 4 platen toegelicht, werd in 1872 door de Kon. Akademie van Wetenschappen in haar werken opgenomen. Eindelijk heeft de heer Matthes, als een afscheidsgroet aan het Vaderland, bij zijn derde afreis naar het hem zoo lief geworden Celebes, een bundel „Bijdragen tot de ethnologie van Zuid-Celebes" in het licht gegeven, waarin hij het huiselijk leven der Makassaren en Boegineezen uitvoerig schildert. En kon men daarbij weten hoeveel de schrijver bovendien door opwekking, voorbeeld en nooit te vergeefs gevraagde hulp en terechtwijzing heeft bijgedragen tot hetgeen in de laatste jaren door anderen tot bevordering der kennis van Zuid-Celebes is gedaan en geschreven, dan zou men gereedelijk tot de erkenning komen, dat het voornamelijk aan hem is toe te schrijven, dat het Zuidelijk schiereiland van Celebes thans een der best bekende gedeelten van den Indischen Archipel is.

. . . .

Ik behoef wel niet te zeggen, dat voor alles wat Zuid-Celebes betreft, de heer Matthes een autoriteit is van den allereersten rang. Slechts zelden zijn zij, die in vreemde gewesten verblijf houden, in die mate toegerust, met alles wat noodig is om hen tot een juist oordeel in staat te stellen; en nog zeldzamer wellicht zijn de mannen, die een zoo onbeneveld oordeel, zooveel nauwgezetheid en waarheidsliefde, zoo weinig zucht om te schitteren en zooveel begeerte om nuttig te zijn, met uitgebreide kennis verbinden. Zijn grondige kennis der talen en zijn veeljarige, vaak vertrouwelijke omgang met inlanders van alle rangen en klassen heeft veel voor zijn blikken ontsluierd, wat voor ieder ander een geheim zou zijn gebleven. Slechts één omstandigheid is te betreuren, deze namelijk dat wij niet van al zijn reizen en lotgevallen op Celebes, een aaneengeschakeld verhaal bezitten, geschikt om door het groote publiek gelezen en

gewaardeerd te worden. Hieraan is het ook alleen toe te schrijven, dat zijn naam minder bekend, zijn roem minder verbreid is, dan waarop zijn uitstekende verdiensten hem aanspraak geven.

. . . .

Uit deze zeer waardeerende beoordeeling blijkt hoe hoog Professor Veth, zelf een Orientalist van grooten naam en uitnemende verdienste, èn het karakter èn den arbeid van Dr. Matthes schatte.

Het laatste, derde deel van het leven van Dr. Matthes is niet minder welbesteed geweest. In 1875 werd hij door het Gouvernement aangezocht te willen optreden als Direkteur van de Inlandsche Kweekschool, die te Makassar zou worden opgericht. (Zie begin der aanhaling uit P. J. Veth). Hiermede zou een levenswensch van Dr. Matthes worden vervuld, want met den toenmaligen Gouverneur Bakkers had hij het plan voor die inrichting, bestemd ter opleiding van Inlandsche onderwijzers, ambtenaren en tolken (de twee laatste afdeelingen hoofdzakelijk bedoeld voor Indo's) geheel in gereedheid gebracht. Na zijn jarenlange studie van taal en land en volk had hij, door zijn praktische toepassingen van die studie, de boeken en leermiddelen geschapen, onontbeerlijk voor het onderwijs in de beide hoofdtalen van Zuid-Celebes. Nu zou hij zijn werk bekronen door die talen, die verhalen, die heldendichten middellijk te brengen tot het volk, door zelf inlandsche onderwijzers te helpen vormen! En van onberekenbaar nut zouden de ambtenaren en tolken zijn bij diplomatieke moeilijkheden in een gebied met zoovele staatjes, geheel of gedeeltelijk afhankelijk, bevriend met of vijandig gezind jegens het Nederlandsche Gouvernement, (ik noem slechts Gowa, Boni, Wadjo, Soppeng, Lebakkan, Tanette, Sidenreng), waar voor het sluiten van verdragen, handelskontrakten, enz., zoo oneindig veel afhangt van de kennis der taal, der volksgebruiken. Met de heeren Schmidt en Bosman, door Dr. Matthes in Nederland onderwezen in het Makassaarsch en Boegineesch, zou hij zijn taak aanvaarden.

Een groote teleurstelling echter wachtte hem bij zijn aankomst te Makassar, einde Januari 1876. Juist eenige dagen tevoren was zijn trouwe vriend Gouverneur Bakkers, zijn krachtige steun in deze belangrijke aangelegenheid, na een kortstondige ziekte overleden. Gelukkig bleek de opvolger, Gouverneur Tromp, ofschoon eerst eenigszins vreemd tegenover de zaak staande, de groote kunde en de juiste inzichten van Dr. Matthes spoedig naar waarde te schatten; de samenwerking was volkomen, de vroegere bepalingen werden onveranderd gevolgd.

Voor enkele jaren slechts had Dr. Matthes zich aan het Gouvernement verbonden. In Aug. 1879 nam hij bij het openbaar examen afscheid van de Kweekschool en van zijn leerlingen. Treffend was het slot van de afscheidsrede, door den Gouverneur Tromp bij die gelegenheid uitgesproken. „Slechts zelden", zeide deze, „worden de verdiensten van groote mannen bij hun leven naar waarde geschat, maar zoo ooit na verloop van tijden de beschavingsgeschiedenis van de volken van Celebes zal worden te boek gesteld, dan zal Uw naam zeker met gouden letters op de eerste bladzijde dier geschiedenis vermeld staan." Een afscheidsgeschenk van de kweekelingen, welsprekend in zijn eenvoud, een album, bevattende teekeningen en schetsen van al de gebouwen, zoowel in- als uitwendig, van de attributen der Kweekschool, van de leerkamer van Dr. Matthes in de Kweekschool en van zijn studeerkamer in zijn eigen huis, ja, zelfs zijn portret, door de kweekelingen vervaardigd, met bijschriften in het Makassaarsch, Boegineesch, Maleisch, Nederlandsch, was hem welkom als het zichtbaar bewijs, dat zijn streven vrucht had gedragen.

Nog eenige maanden vertoefde Dr. Matthes op Makassar, om daar zijn eenigen zoon als 2den luitenant te kunnen ontmoeten. Het viel Dr. Matthes zwaar te scheiden van Zuid-Celebes, waar hij na korte jaren van huwelijksgeluk zijn beminde gade had verloren (overl. te Maros in 1857); waar hij zijn levenswerk had gegrondvest en ten deele verricht. Daar gevoelde hij zich tehuis, niet alleen in de Europeesche kringen, maar zeker niet minder onder de Inlandsche bevolking der verschillende staten. Geen hooggeplaatst Inlander, geen Vorstin of Vorst zou bij den Gouverneur te Makassar zijn opwachting maken zonder ook Dr. Matthes te bezoeken. Ik woonde o.a. een bezoek bij van Aroeng Pedali (Aroeng = Vorst; uitgespr. Aroe) met een gevolg van driehonderd man. De Vorstin van Tanette, de Opperpriester van Gowa, noemden Dr. Matthes hun broeder. Werden er geschenken gewisseld, dan verzochten zij het een of ander werk van Dr. Matthes, bij lezing met voldoening bemerkende, hoeveel bouwstoffen ook zij daarvoor geleverd hadden.

Met zijn dochter, zijn trouwe gezellin gedurende de Kweekschooljaren te Makassar, keerde Dr. Matthes in 1880 naar Nederland (Den Haag) terug.

Een tweede druk van zijn Makassaarsch—Hollandsch Woordenboek was noodig geworden; die aanleiding nam Dr. Matthes te baat, om dat woordenboek tot bijna een dubbelen omvang van de eerste uitgaaf uit te breiden. (Uitgeg. 1885). Reeds vroeger had hij een aanvang gemaakt met het vertalen van den Bijbel in het Makassaarsch en in het Boegineesch. Aanvankelijk bewerkte hij slechts die bijbelboeken, welke hij het meest geschikt achtte voor Inlanders. Gaandeweg echter begreep hij, dat de volledige vertalingen een oneindig grootere waarde zouden hebben. Ondanks de zware beproeving, die hem in 1886 trof door het overlijden zijner lieve dochter, ondanks het klimmen zijner jaren niet aarzelend waar het een zoo groot doel gold, werkte hij onafgebroken, onvermoeid daaraan voort; en op het eind van 1898 mocht hij, dankbaar, dat God hem daarin had geholpen, die reuzentaak als voleindigd beschouwen.

Smartelijk werd Dr. Matthes getroffen door de opheffing van de Inlandsche Kweekschool te Makassar. Bezuiniging was het wachtwoord van de Regeering geworden; het inlandsch onderwijs moest het allereerst ontgelden. In 1894, onder den Gouverneur van Braam Morris, werd de inrichting, zoo veelbelovend, zoo nuttig gebleken reeds in den korten tijd van haar bestaan, opgeheven. Daardoor werd (tijdelijk, naar wij hopen!) een groot deel van het werk van Dr. Matthes vernietigd, en de gehoopte verbroedering verdaagd. Maar in zijn arbeid vond Dr. Matthes troost, en hij bleef vertrouwen op de toekomst.

Velen hebben aan Dr. Matthes hun opleiding te danken in het Makassaarsch en Boegineesch. Wel aanvaardde hij niet het Professoraat in die talen te Delft maar Professor Niemann, de geleerde, die aldaar jaren lang Makassaarsch en Boegineesch doceerde, vroeg en verkreeg voortdurend hulp, leiding en voorlichting van Dr. Matthes. Tal van anderen, waaronder menigeen wiens naam met roem bekend is — Dr. Adriani, Dr. Gunning, Dr. Jonker, de heeren Schmidt, Bosman, Maan, Schut, om slechts dezen te noemen — hebben Dr. Matthes bij hun studiën leeren kennen als vertrouwd leidsman, als beminnenswaardige persoonlijkheid, als edel mensch, als groot geleerde zonder eenig praalvertoon.

Het „Virtus nobilitat", dat sedert 1889 zijn borst sierde, was welverdiend, evenals de hulde hem op zijn 80sten jaardag — hij was toen nog in zijn volle levenskracht — gebracht door het Nederl. Bijbelgenootschap (tot aan den dood van Dr. Matthes zijn trouwe vriend), het Nederl. Zendelinggenootschap, het Indisch Genootschap, de Luthersche gemeente alhier en vele belangstellenden.

Met leedwezen zagen zijn vrienden hem in 1903 Den Haag verlaten; maar hij wenschte zijn laatste levensjaren door te brengen te Nijmegen, in de omgeving van zijn beminden zoon en diens gezin, sedert kort uit Indië teruggekeerd.

Het doodsbericht op 9 Oct. j.l. kwam niet onverwacht. Toch laat het heengaan van dezen grooten en goeden man, van dezen onvolprezen werker, van dezen waarlijk vrome bij zeer velen een ledige plaats. Moge zijn arbeid in de toekomst rijke vruchten dragen!

A. M. GERTH VAN WIJK.

Voordrachten.

Met het winterseizoen komen nu weer de lezingen en voordrachten ook op Indisch gebied aan de orde.

De Nederl. Afdeeling der N.-I. Maatschappij van Nijverheid en Landbouw zal op **Donderdag 5 November 1908**, 's avonds **8** uur, eene Openbare Vergadering beleggen in Café Hollandais, Groenmarkt, 's-Gravenhage, waar een voordracht zal gehouden worden over **„De beweging tegen de Suikercultuur in Indië"**, door den Heer *H. J. W. van Lawick*, oud-Hoofd-Insp. der cultures in Ned.-Indië, die bereid is op vragen te antwoorden en gewenschte inlichtingen te geven.

De toegang is vrij, ook voor niet-leden.

* * *

Lees: Kon. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië
Zie notulen van 19 Febr 1898

De Vereeniging *„Moederland en Koloniën”* te 's-Gravenhage houdt eene Openbare Algemeene Vergadering op **Vrijdag 6 November 1908**, des avonds te **8 uur** in het **„Zuid-Hollandsch Koffiehuis”, Groenmarkt.**

Op de agenda staat een voordracht van den heer *Dr. J. H. F. Kohlbrugge*, over het onderwerp:

Welken weg moeten wij volgen om den Javaan te ontwikkelen?

met de volgende toelichting:

„In Juli 1908 verscheen in De Gids de verhandeling van Mr. C. Th. van Deventer: Insulinde's toekomst, en in Augustus daarop volgende het artikel van Prof. C. Snouck Hurgronje: De inlandsche bestuursambtenaren, vooral op Java.

Het lezen dezer artikelen wekte bij den inleider de vraag: Moet de door deze autoriteiten aangewezen richting als de juiste worden erkend? Die richting kan in 't kort worden aangeduid als het streven om in de eerste plaats de bovenste klasse tot hooger ontwikkeling te brengen. Van boven af zal dan de ontwikkeling in de lagere klasse doordringen.

Het doel van den inleider daarentegen is aan te toonen, dat de ontwikkeling niet moet beginnen bij de bovenste klasse, maar bij de onderste.

Ter verdediging zijner stelling zal hij trachten aan te toonen:

1. dat het volgen der omgekeerde richting niet heeft voldaan in Engelsch-Indië en andere Koloniën, dat de vorming van intellectueelen de laagste volksklasse benadeelt en leidt tot oproerige bewegingen;

2. dat verstandelijke ontwikkeling zonder gelijktijdige ontwikkeling van het karakter het individu zelf en het volk veeleer benadeelt dan bevoordeelt;

3. dat wij niet in staat zijn deze gewenschte ontwikkeling aan het individu te geven, zoolang zijn omgeving onveranderd blijft;

4. dat wij dankbaarheid noch sympathie te verwachten hebben van de gevormde intellectueelen.

Daarom hebben wij alle beschikbare middelen te gebruiken ter ontwikkeling der landbouwende klasse.

Het is wenschelijk, dat de regeering ten opzichte der hoogere klassen zich beperke tot een opleiding, die goede assistenten levert aan hare Europeesche ambtenaren. Hooger opleiding zij vooreerst overgelaten aan particulier initiatief.

Voor de ontwikkeling der landbouwende klasse moet gezocht worden naar een vast systeem en de hiermede bekende onderwijzers moeten eerst worden opgeleid.

Zoolang dit niet is geschied, is uitbreiding der desascholen niet gewenscht.”

Voor introductie, ook in de zaal zelve, kan men zich wenden tot den secretaris: J. L. Swart, Stephensonstraat 23, Den Haag.

* * *

Het *Nederl.-Indisch Onderwijzers Genootschap, Afd. „Nederland”*, houdt eene Openbare Vergadering op **Woensdag 4 November 1908**, 's avonds te **8 uur**, in de groote Zaal van Café HOLLANDAIS, Groenmarkt, met een voordracht van den Heer *L. P. J. Vermeulen*, Leeraar aan het Gymnasium Willem III te Batavia, met verlof te 's-Gravenhage, over: **Het Europeesch onderwijs in Indië.**

Namens het Bestuur deelen de heeren J. C. van der Bie, Pres., en N. Wiesebron, Secr., mede, dat zij, die deze voordracht wenschen bij te wonen, een invitatiebiljet ontvangen kunnen ten kantore van het Hoofdbestuur van „Oost en West”, Heulstraat 17, 's-Hage.

PERSKRONIEK.

INHOUD: De *Nieuwe Courant* over de Koloniale begrooting. — Het *Nieuwsblad van het Noorden* over de taak van ambtenaren bij het Binnenl. Bestuur. — X-X in het *Vaderland* over de bestuursreorganisatie in de Poeloe Toedjoeh archipel. — De Zending van de „Jong Javaansche” beweging. —

Om begrijpelijke redenen is er in de laatste weken weinig van belang over koloniale zaken geschreven. De kol. artikelen zijn thans schaarsch in de pers. Algemeen is men in afwachting van het a.s. koloniaal-, speciaal het Atjeh-debat. Bovendien vallen er in den laatsten tijd geen gebeurtenissen van gewicht in de koloniën te boekstaven.

Over de begrooting geeft de *Nieuwe Courant* nog een laatste beschouwing. Na gememoreerd te hebben, dat de begrooting voor 1909 er een is van „kleine maatregelen”, bekijkt het blad nog eens de koloniale financiën en zegt dan:

„De tegenwoordige Indische financiën beginnen in hun samenstel zekere vastheid van bouw te vertoonen, zekere architectuur, waardoor zij zich gunstig onderscheiden bij die van vroeger met hun vlottenden toestand, toen alles afhankelijk was van het welslagen van cultures en de meer of mindere gewildheid van producten. In haar financiëele huishouding treedt de Indische gemeenschap al meer en meer in de lijn van den modernen Staat.

De talrijke bij deze begrooting voorgestelde maatregelen zijn, hoe gewichtig en hoe nuttig sommige ervan ook mochten zijn, zoo goed als alle van weinig opvallenden aard.

Veel anders valt er — binnen de perken van ons bestek — niet van te zeggen, dan dat zij voor het meerendeel rationeel lijken. Men heeft de gewone uitgaven voor de „economische opheffing”, voor het kredietwezen, de emigratie, veestapel en irrigatie, welke in wezen niet veel verschillen van die in vorige jaren voorgesteld; voortgezette zorg voor de ontwikkeling van de onderwijs-kiem (veel meer dan een kiem is het nog niet!); reorganisatie van verschillende staatsdiensten, die van Burgerl. Openbare Werken en van Staatsspoorwegen; lotsverbetering van den minderen militair; aankoop van snelvuurgeschut; voltooiing der havenwerken te Makassar; reorganisatie van het bestuur in de Lampongsche districten; definitieve regeling van den arbeid der gevangenen naar het nieuwe, gunstige resultaten opleverende systeem van arbeid in de gevangenissen enz.”

Ten slotte schrijft de *Nieuwe Courant*:

„Er is een onderwerp, waaromtrent van de Regeering uitvoerige inlichtingen mogen worden verwacht: wij bedoelen het niet besteden van de bij vorige begrootingen toegestane gelden voor irrigatie-doeleinden en voor den aanbouw van inlandsche scholen. Voor de bevloeiings- en waterstaatswerken zaken, waaraan de inlandsche landbouw zulk een behoefte heeft en die van zulk een invloed zouden kunnen zijn op de verbetering van den economischen toestand der bevolking is *f* 643.000 onbenut gelaten — naar het heet als een gevolg der slechte weersgesteldheid; en aan den bouw van scholen, alweder een onderwerp van zeer groot belang, is zoo goed als niets gedaan. „Op een zoo groote vermeerdering van den arbeid als het opmaken van meer dan 200 projecten voor schoolbouw vordert was niet gerekend” zegt de M. v. T. Van den bouw van 100 2e-klasse-scholen voor 1908 toegestaan zal niets komen en men zal blijde mogen wezen, wanneer er in 1909 een 50-tal worden opgetrokken.

Er bestaat alle reden om ontevredenheid over zulk erbarmelijk geslof uit te spreken. De onhoudbaarheid van het aangevoerde excuus blijkt duidelijk uit de opmerking in het Voorloopig Verslag, dat toch alle scholen wel van hoogst eenvoudige constructie en van hetzelfde bouwtype zullen zijn.

Te hopen is, dat de Minister duidelijk zal weten uiteen te zetten, waar het is, dat hier de schoen wringt, opdat maatregelen worden getroffen, of althans beraamd, om aan zulk een ergerlijken misstand een einde te maken.”

* * *

Het *Nieuwsbl. v. h. Noorden*, een der zeer weinige prov. bladen, die vrij geregeld koloniale aangelegenheden behandelt, heeft het ditmaal over de taak der ambtenaren van het binnenlandsche bestuur, en wel naar aanleiding van hetgeen daarover door den heer Boissevain in het *Alg. Hdbl.* werd geschreven:

„Is 't niet een verheven en gezegend ambt, waarin men de macht heeft oneindig goed te doen; is het niet een grootsch mannelijk werk, door eigen kracht en flinkheid een volk tot zegen te strekken”, vroeg de heer Boissevain.

Hierop commentarieert het *Nieuwsblad* als volgt:

„Zoo is het. En wie daarop wijst doet 'n goed werk. Vooral omdat er op dit oogenblik behoefte is aan bestuursambtenaren. De regeering zet officieren in hun plaats, maar dit is slechts als behulpsel en duurt niet langer dan de nood daartoe dringt. Komen er weer jongelui, die speciaal opgeleid zijn dan gaan dezen natuurlijk voor. En nog lang niet is het zoover, dat men van overproductie kan spreken. Integendeel. De regeering heeft zelfs de studie aan het instituut voor Indische taal- en volkenkunde laten verkorten om maar spoedig over meer krachten te kunnen beschikken. En het aantal posten breidt zich natuurlijk voortdurend uit, naarmate de invloed der regeering, vooral onder het regime-Van Heutsz, in de buitenbezittingen grooter wordt.

Het is zulk een enorm rijk, dat we daar te besturen hebben, en het is eigenaardig hoe weinig we ons daarover bekommeren. De Engelschen doen anders. Er zijn weinig Engelsche families, die niet een of meer leden in kolonialen dienst hebben of althans over zee relaties er op na houden. En hoe weinig Nederlanders! Onze Oost is voor ons een vreemd land, nog vreemder dan Turkije of Rusland.

Kan dit niet anders? Zou er op onze scholen niet meer gedaan kunnen worden aan de bestudeering van onze Oost? 't Is toch het land, dat ons rijk heeft gemaakt en waarmee we groot zijn geworden als koloniale mogendheid. En hoe meer de cultures daar opbloeien, zoo schrijft het Groningsche blad, hoe meer er gepacificeerd wordt, hoe meer flinke Nederlanders er een plaats kunnen vinden en hoe sterker de band wordt, die ons aan het schoone rijk bindt en ook Indië aan ons.”

* * *

De schrijver in het *Vaderland* onder het curieuse pseudoniem X-X bespreekt in dat blad de jongste bestuursreorganisatie in het Nederlandsche gebied in de Zuid-Chineesche zee.

„Nog slechts sedert kort, zegt hij, mogen we met recht zeggen, dat het Nederlandsche gezag in de Zuid-Chineesche zee zich tot nabij den 5en breedtegraad uitstrekt. Wat baatte het of volgens de kaart de Poeloe Toedjoeh-archipel tot ons Indisch eilandenrijk behoorde, en deze archipel in den regeeringsalmanak als een afdeeling der residentie Riouw en Onderhoorigheden stond opgeteekend, zoolang onze eenige vertegenwoordiger daar een luitenant der Chineezen was. Vreemde inmenging in die wateren, zooals o. a. tijdens den Russisch-Japanschen oorlog zoo licht zich had kunnen voordoen, had iedere neutraliteitsquaestie daar met recht kunnen ignoreeren met de verklaring, dat zij de groepen der Anambas en der beide Natoena's niet als Nederlandsch territoir erkende.

Waarlijk, de onlangs plaats gehad hebbende occupatie is niet te vroeg gekomen en van genoeg belang, ook voor land en volk, om de aandacht er op te vestigen. In de gegeven omstandigheden eischen deze eilandengroepen, gelegen nabij den grooten handelsweg uit het Westen naar de Chineesche zee, een waardige vertegenwoordiging van het Gouvernement.”

Volgens hem is het duidelijk, dat iedere groep een zelfstandige bestuursafdeeling moet vormen, zullen land en volk nut trekken uit den nieuw ingetreden toestand.

„Dat heeft men ingezien, zoo vervolgt hij, met het gevolg, dat thans, zoowel op de Anambas-eilanden als op elk der beide Natoena-groepen, een posthouder het bewind voert, bijgestaan door een Chineeschen of inlandschen schrijver en een korps gewapende politie-dienaren, sterk 1 korporaal en 10 man.

Zij beschikken verder over een roeivaartuig met de noodige bemanning en staan rechtstreeks onder den resident van Riouw.

Een zeer bescheiden begin. De benoemde posthouders zijn onderofficieren van het leger adj.-onderofficier of sergeant-majoor, menschen dus met weinig of geen begrip van de moeilijke taak, die hen in hun ver afgelegen en voor een groot deel van het jaar geïsoleerd gebied wacht. Zij zullen daar veel tact moeten toonen om het tot nu vrijwel onbeperkte gezag der wakils van den sultan en van den onderkoning van Riouw te niet te doen, om een einde te maken aan de knevelarij en afpersing, waaraan die wakils en de hun ondergeschikte hoofden zich schuldig maken, tegenover de bevolking. Volgens het koloniaal verslag over 1907 heeft de sultan een zijner zonen als amir of wakil naar de Poeloe Toedjoeh gezonden. Zullen die posthouders bij machte zijn te waken voor de belangen van het gouvernement in zake opiumregie, belastingquaestie en zoo meer, tegelijk met die der bevolking en dus een einde weten te maken aan de opiummisbruiken, die de anaq-radja's op vele eilanden der oostelijke groepen uitoefenen, zullen zij den onrechtmatigen belastingdruk te niet doen waaronder Chineezen en orang laoet gebukt gaan?”

Na nog eenige opmerkingen gemaakt te hebben, besluit hij als volgt:

„De betrekking van posthouder daar is nog van tijdelijken aard waarom verwacht mag worden, dat dit belangrijke deel van onzen Indischen Archipel allereerst in aanmerking zal komen voor plaatsing van bestuursambtenaren, zoodra het daarvoor benoodigde personeel beschikbaar komt. Een zoodanig ambtenaar in de Anambas en een bestuurder aan het hoofd der drie afdeelingen, beiden in het bezit van een alleszins zeevaardig stoomvaartuig, lijkt ons het eerst-noodige. Een bevoegde vertegenwoordiging tegenover de buitenwereld stelt mede dien eisch.

Ten slotte is het wenschelijk, dat de Poeloe Toedjoeh middels de Paketvaart in geregeld stoomvaartverkeer wordt gebracht met Singapore en het overige deel van den Indischen Archipel.”

* * *

In de *Nederl. Zendingsbode* wordt de aandacht gevestigd op de „Jong Javaansche” beweging, en wel van uit een christelijk standpunt. B. C., die hierover in het orgaan een vrij uitvoerig artikel schrijft, stelt de vraag:

„Mogen wij onze mede vooruitstrevende helpers en onderwijzers, en de leerlingen onzer kweekschool te Bandoeng — 't officiëel centraalpunt voor de geestelijke evolutie van het gansche Soendaneesche volk — onder invloed stellen van Boedi Oetomo? Mogen wij hen aan dien invloed onttrekken?

Voorwaar ernstige vragen, zegt B. C., voor wier beantwoording wij behooren af te wachten, wat er eerlang uit deze wel aantrekkelijke beweging zal groeien.

Maar hoe moeten wij het nu opnieuw betreuren, dat dit voornaamste eiland onzer bezittingen nog immer zoo sporadisch door de Zending wordt bearbeid. De Christelijke Zending is, helaas! niet gereed voor deze verrassing. Zeker, het zijn nog slechts de weinige ontwikkelden, die zich aan de spits van deze beweging plaatsen. Doch wanneer die zoo invloedrijke artsen, onderwijzers en de ambtenaren, straks ook rechters en officieren, het streven van Boedi Oetomo gaan dienen, dan kan men er van verzekerd wezen, dat zeer velen van dit onderdanige, volgzame volk zullen medegevoerd worden.

Zal de Javaan daardoor nader komen tot den vredevorst Jezus Christus, nader ook tot ons volk?

Omdat de bron dezer overigens gewenschte beweging hier beneden schijnt te ontspringen, en — naar ik vrees — niet zal gerekend worden met de Openbaring Gods, die van boven is, zal de taak der Christelijke Zending — de dienaresse der Openbaring — zeer waarschijnlijk niet weinig ver-

zwaard worden. Daarmede worde ernstig gerekend, vooral ook bij de opleiding onzer a.s. Zendelingen.

Nauwkeurig — en dus onbevooroordeeld — lettende op de dingen, die spoedig komen kunnen, hebben wij voortaan te rekenen óók met een „Jong Java”."

Uit de O.I. Mail.

Het Javanen-Congres te Djokja.

De *Locomotief* deelt mede, dat het congres van Jong Javanen, bijeengeroepen door de vereeniging Boedi Oetomo, zal plaats hebben in het gebouw van de Kweekschool voor Inlandsche Onderwijzers te Djokja en zal aanvangen op Zaterdag 3 October a.s., des morgens te 9 ure, om den volgenden dag des morgens te 8 ure te worden voortgezet in hetzelfde gebouw.

De agenda bevat:

1. Besprekingen omtrent een op te richten Studiefonds voor Javanen en Madoereezen;

2. besprekingen omtrent de regeling van het gedrag van den Javaan tegenover de maatschappij en tegenover zijn mede-Javanen, hoog en laag (toto kromo toewin toto tjoro);

3. het kiezen van een hoofdbestuur en vaststelling van den zetel van dat bestuur.

Het congres is ook toegankelijk voor niet-leden der vereeniging Boedi Oetomo.

Het *Bat. Nieuwsblad* weet hieraan nog toe te voegen, dat de afdeeling Batavia ter tafel zal brengen een program van 15 punten, handelende over de verschaffing van lager onderwijs, ook ambachts- en landbouwonderwijs, aan den kleinen man; van lager en meer uitgebreid Europeesch onderwijs; over uitbreiding van kweek- en hoofdenscholen; over invoering van onderwijs tot vorming van hoogere technici, medici etc.; over opvoering van het onderwijs voor inlandsche officieren; over bevordering van het bezoeken der hoogere burgerscholen door Javanen; over de opvoeding en het onderwijs van het inlandsche meisje en de inlandsche vrouw; over de ontwikkeling van het lichaam; over de ontwenning aan weelde bij de hoogste klassen; over de ontwikkeling van een kapitaalkrachtigen middenstand; over de ontwikkeling der inlandsche nijverheid en het verkrijgen van een afzetgebied, ook buiten Java; over armenzorg, gezien de groote, maar gewoonlijk onoordeelkundig toegepaste liefdadigheid van het Javaansche volk; over kunstonderwijs; over het oprichten van bibliotheeken; over het bestudeeren van koloniale toestanden buiten Nederlandsch Indië; over de samenwerking met de regeering, opdat haar goed bedoelde maatregelen tot hun recht komen.

Dit is een zeer uitgebreid programma. Vermoelijk zullen ook nog besprekingen worden ingeleid over de oprichting van een orgaan van den Bond, liefst een dagblad, gedeeltelijk in het Hollandsch, gedeeltelijk in de landstaal verschijnende.

Uit Bandoeng werd van inlandsche zijde aan hetzelfde blad geschreven:

„De vice-president van de afdeeling Batavia der Boedi Oetomo is onlangs hier geweest om propaganda te maken voor een druk bezoek aan het Javanen-congres te Djokjakarta. De jonge man, geestdriftig en oprecht strijder, had een onderhoud met den directeur der kweekschool voor inlandsche onderwijzers, den heer Van der Veen. Deze verzekerde zijn bezoeker zijn leerlingen volstrekte vrijheid te hebben gelaten en ook steeds te zullen laten in zake Boedi Oetomo. Op raad van den heer Van der Veen stelde de heer Mangoen Koesoema zich ook in verbinding met de inlandsche onderwijzers. Dezen beloofden gaarne hun medewerking en verzekerden dadelijk voorbereidingen te zullen treffen tot vorming eener subvereeniging.

Het bestuur van de afdeeling Bandoeng der vereeniging Boedi-Oetomo is in handen van sympathieke jongelieden, die veel hart hebben voor de zaak.

Anders is 't gesteld met de leerlingen der Hoofdenschool. Wellicht is een factor, dat zij later in minder onafhankelijke betrekkingen geplaatst zullen zijn. Niet onwaarschijnlijk is echter ook dat van boven een ongewenschte invloed wordt uitgeoefend. Dat zou te betreuren zijn en moet de jongelui aanzetten tot onwaarheid, want in hun hart moeten zij het toch geheel met hun flinke kameraden, die vooruit willen, eens zijn.

Het zou te wenschen zijn, dat de jongelieden zich alsnog aan dien invloed, zoo hij bestaat, wisten te onttrekken.”

En uit Poerwakarta (Krawang):

„De president van de afdeeling Batavia der vereeniging Boedi Oetomo hield hier twee lezingen voor een vrij talrijk publiek over het doel en het streven van de vereeniging, uitsluitend gericht op de verheffing en ontwikkeling van het volk. De spreker, die vlot en met geestdrift sprak, wekte zijn hoorders op, zoo het eenigszins mogelijk was het congres te Djokja te bezoeken, en allen om zich aan te sluiten bij deze beweging, die onbaatzuchtig het goede wil, voor land en volk beide.

De woorden van den jongen man hebben in menig gemoed goeden indruk nagelaten. Den volgenden morgen is hij doorgestoomd naar Midden-Java.

* * *

Een „Wekker” voor Celebes.

De militaire medewerker van het Nieuws v. d. Dag v. N.-I., Quidam, schrijft o. m.:

„Ons is voor zeker medegedeeld — en wij geven het hier alleen onder de meest mogelijke reserve, omdat ons nog het bewijs ontbreekt —, dat er een brochure in de maak is in den geest van de Wekker-artikelen, en wel over voorvallen, die plaats zouden hebben gehad op Celebes gedurende het gouverneurschap van den overste Swart, voorvallen van een aard, die niet door den beugel kunnen.

De door „Wekker” bekend gemaakte wreedheden op Atjeh moeten er kinderspel bij zijn geweest, ja, de voorvallen, die nu aan het licht zullen worden gebracht, zijn zoo geraffineerd, dat wij aarzelen er thans hier mededeelingen over te doen of beschouwingen over te leveren, alvorens bedoelde onthullingen zwart op wit staan.

Niet onwaarschijnlijk krijgen wij dan weer een „affaire”, en wel eene die juist om den persoon, die er bij betrokken is, nog veel ernstiger in hare gevolgen kan zijn.

Men schijnt echter, niet geheel onbegrijpelijk, bezig te zijn om, het kost wat het wil, deze „affaire” te „toetoepen”.

Of het lukken zal?

Hoe het ook zij, de heer Rost van Tonningen mag zich gelukwenschen, zooals de zaken nu staan, niet te hebben meegewerkt om den overste Swart tot kolonel te bombardeeren.

Voor heden genoeg. Als er zich nieuwe feiten voordoen, zal Quidam op het juiste moment weten te spreken.”

* * *

Hulp voor Boeatan.

Naar de Indische bladen mededeelen, vertrekt de heer P. Lenaerts, kanselier van het Fransche consulaat te Batavia, eerlang per Rott. Lloyd naar Europa, met zich nemende niet minder dan tachtig groote colli Indische curiosa, voorwerpen van kunstnijverheid, vlechtwerk, weefsels etc., om daarmede in Frankrijk, België en elders een ambulante Indische tentoonstelling te organiseeren.

Dit zal een zeer gewenschte hulp zijn voor Boeatan in het propageeren van Ind. kunstnijverheid en huisvlijt.

Maar waarom moest het juist een Franschman zijn, die dit denkbeeld ten uitvoer zal brengen?

WEST-INDIË.

SURINAME.

Een uitstapje naar Cottica.

Onze West geeft verslag van het relaas van een uitstapje naar Cottica, waarbij de lezer kennis maakt met het boschnegerdorp Rikanau, welks kapitein, Apinta, zich eerst hoogst verstoord toonde over het feit, dat de bezoekers niet eerst hun opwachting gemaakt hadden bij het districts-hoofd Brokohamaka, om dezen in kennis te stellen met het doel hunner reis — de boschnegers achten zich nl. meesters van het land.

Intusschen bleek de man voor een praatje vatbaar en een teug whisky niet te versmaden.

Cottica is het district, waarover de gebruikelijke route loopt van de Fransche vluchtelingen, die uit Fransch-Guyana naar Suriname trekken, veelal echter zonder ander resultaat, dan dat zij weder naar de strafkolonie worden teruggezonden.

Met het oog op de voortdurende aanwezigheid van zulke ongewenschte elementen in het district, die daar veelal een schrik voor de bevolking uitmaken, acht *Onze West* de politiemacht in Cottica beslist onvoldoende. Het blad keurt ook uit d'en hoofde de verplaatsing van Station Ephrata naar Constantia, waartoe beslist is, af. De districts-commissaris is op Ephrata vrijwel in het midden van het district gevestigd. Op Constantia daarentegen zal hij wonen aan het begin van een district van misschien wel honderd kilometers uitgestrektheid. Het blad gaf het bestuur dan ook ernstig in overweging, zich nog tweemaal te bedenken, alvorens Ephrata te verlaten.

Bacoven-Drogerij.

Onze West vernam dat de bacoven-drogerij op Mon Trésor den 1en dezer is overgegaan in het bezit der firma Abraham Dürninger en Co. in Herrnhut en nu voor rekening van genoemde firma zal worden gedreven.

Het plan om de inrichting uit te breiden en te verbeteren, zal zeer spoedig in uitvoering worden gebracht. De nieuwe inrichting zou op Kroonenburg geïnstalleerd worden.

* * *

CURAÇAO.

El Imparcial deelde uit vertrouwbare bron mede dat er in de laatste vijftien dagen eene som van ƒ5000.— was uitbetaald aan kolendragers. Het is licht te begrijpen, schreef het blad zeer te recht, hoe voordeelig dit voor de bevolking in den tegenwoordigen hachelijken tijd is.

De minister van marine, de heer Wentholt, en de heer baron Van Asbeck verdienen lof in deze aangelegenheid. Den toestand van Curaçao in aanmerking nemende, telegrafeerde laatstgenoemde aan het ministerie, verzoekende last aan de oorlogsschepen te geven, om zich hier van al de door hen benoodigde kolen te voorzien. De aanwijzing van den heer Van Asbeck werd billijk gevonden door den minister, die aan de respectieve kommandanten aanbeval om te Punta Delgada (Azoren) slechts de hoeveelheid steenkolen in te nemen, die zij noodig hebben, om hier aan te komen, zonder eenige andere plaats aan te loopen.

Het is ons aangenaam, besloot het blad, van het bovenstaande melding te maken in verband met de handeling van den minister en van den heer Van Asbeck, die zich verdienstelijk jegens dit eiland hebben gemaakt.

In de vergadering, door het bestuur der Groep Ned. Antillen van het Algemeen Ned. Verbond op 15 September ll. gehouden, werd o.a. besloten, door tusschenkomst van het hoofdbestuur, den volgenden oproep te doen aan het volk van Nederland:

„Niet dan noode komen wij tot u!

Het volk van Curaçao, door droogten en misoogsten in de harde school der armoede groot geworden, zou ook thans uwe hulp niet durven inroepen, zoo de nijpende nood niet daartoe dwong.

De algemeene ellende onder stad- en landbevolking, ten deele slechts gelenigd door regeeringshulp, kan alleen door particuliere ondersteuning der weinige, gegoede burgers in de kolonie Curaçao niet worden verzacht, maar vraagt ook dringend de medewerking der meer gegoede bevolking in Nederland.

Duizenden Nederlandsche onderdanen, onmiddellijk en middellijk getroffen door de maatregelen van Venezuela lijden gebrek en staan bloot aan ontberingen, die diep medelijden wekken.

Dat aan den vreeselijken toestand door het beleid onzer regeering een einde zal komen, betwijfelen wij niet — maar de dagen en weken gaan voorbij, en de ellende wordt steeds grooter.

Helpt ons, stelt ons in staat om aan den grootsten nood het hoofd te bieden en het volk van Curaçao zal met dankbare erkentelijkheid zegenen zijne broeders in het verre Moederland.”

De *Vrijmoedige* schreef in antwoord op de vraag, welke oplossing voor de quaestie „Nederland en Venezuela” zou worden gevonden, het volgende:

„Slechts voor wapengeweld, voor dwangmiddelen, bijv. door een blokkade, die hemzelven en zijn volk van hun onmacht overtuigen, zal hij wijken en het hoofd buigen. Geen geschiktere gelegenheid er toe voor Nederland dan nu, dat alle beschaafde naties in zake zijn geschil met Castro's land op zijne hand zijn. Het is Nederland nu gemakkelijk, om dien stijfkoppigen president „ad oculos” te bewijzen, dat Nederland niet, zooals men in Venezuela pleegt te spotten, slechts één oorlogsschip bezit, dat telkens als het dat land moet bezoeken, anders wordt genoemd, maar over de noodige scheepsmacht beschikt, om zijne eer en waardigheid te doen eerbiedigen als zij geschonden worden, en om zijn onderdanen in den vreemde te beschermen en te verdedigen tegen willekeurige handelingen van satrapen en despoten, die tot veler ongeluk soms erin slagen, het gezag in handen te krijgen. Nu is het zaak voor Nederland, om door een flink machtsvertoon en desnoods door machtsgebruik zijn geschillen met Venezuela op een duurzamen voet te vereffenen en zoodanige schikkingen te verkrijgen, dat deze kolonie niet langer blootgesteld zal zijn aan den willekeur of de luimen der machthebbers in Venezuela.

Voor deze kolonie is de wijze van optreden van Nederland een quaestie geworden van leven of dood. Nederland heeft het vonnis te strijken!”

Van Vreemde Koloniën.

Maatregelen van orde in Tongkin.

De resident-supérieur van Tongkin, Morel, heeft de volgende circulaire aan de hoofden van bestuur in de afdeelingen doen toekomen:

„Het komt over het algemeen voor, dat de dorpen, waarin rooverijen gepleegd worden, zich slechts onvoldoende daar tegen verdedigen, uit hoofde van het gebrek aan samenwerking tusschen de ingezetenen en van de buitengewone zelfzucht, die de lieden er toe brengt in hun huizen te blijven instede van degenen te helpen, die worden bedreigd.

„Het is mij daarom noodig voorgekomen om den inlandschen autoriteiten zoowel als den particulieren aan te geven, wat hun plicht is in geval van een aanval van de zijde der boosdoeners.

„Zoodra bericht wordt ontvangen, dat een bende zich in een dorp vertoond heeft, zullen de autoriteiten en notabelen der nabijgelegen dorpen onmiddellijk de wachtlieden om zich heen verzamelen, waarbij alle beschikbare weerbare mannen zich zullen aansluiten, gewapend met de voorhanden wapenen, geweren, pieken, sabels, aangepunte bamboes, waarna tot de omsingeling van het gesignaleerde dorp zal worden overgegaan, waarvan alle toegangen zullen worden bewaakt, in afwachting, dat men den naasten inlandschen wachtpost zal hebben gewaarschuwd.

„Zoolang de operatiën duren, zullen de bewoners hunne waakzaamheid verdubbelen, kennis geven van de bewegingen der roovers en alles in het werk

stellen, opdat geen dezer ontsnappe. Aldus zullen zij spoedig de rust aan hunne streek hergeven en zich zelven er voor behoeden dat zij worden beroofd of vermoord, dan wel hunne huizen verbrand worden door de roovers.

„De dorpen, die hun contingent voor dezen politiedienst niet vrijwillig stellen, zullen door de autoriteiten worden gesignaleerd en met geldboeten gestraft.

„Het is een dienst in het algemeen belang, waaraan niemand zich mag onttrekken, daar op die wijze de eigendom van allen kan worden beschermd.

„Ik ben anderzijds besloten om op de meest ruime schaal de wakers of gewone ingezetenen te beloonen, die zullen blijk geven van toewijding bij de vervolging der boosdoeners. Ik verzoek u dus mij in voorkomende gevallen de noodige voorstellen te doen, hetzij voor eervolle onderscheidingen, hetzij voor het toekennen van gratificatiën in geld aan hen, die zich bij de vervulling van hun plicht zullen hebben onderscheiden.''

De sociaal-democratie en de koloniale politiek.

Men schreef aan de „Deutsche Kolonial Ztg.'' het volgende:

„Als te voren doen zich in het sociaal-democratische kamp ernstige tegenstellingen voor in zake de koloniale vraagstukken. De doctrinaire en radicale leiders trachten zich van deze af te maken, door al dadelijk en onvoorwaardelijk elke soort van koloniaal-politiek af te wijzen. Intusschen bleek het dezen onverzoenlijken bij de laatste verkiezingen voor den Rijksdag, dat de arbeiders volstrekt niet blind zijn voor het nut en de noodzakelijkheid van koloniën. Juist in sociaal-democratische kringen heeft men er op gewezen, dat de hoogere loonen in Engeland feitelijk moeten worden toegeschreven aan het bezit van uitgestrekte koloniën, dat op den toestand van de arbeidsmarkt door de koloniën gunstige invloed wordt uitgeoefend. Wil Duitschland met succes het hoofd bieden aan de wereldconcurrentie, dan moet het ook koloniën hebben, van waar het de ruwe grondstof tot billijken prijs kan betrekken en waar het een afzet vindt voor de voortbrengselen zijner industrie.

Zou het ooit daartoe komen, dat Duitschland zijn koloniën zoowel als zijn streven op wereldeconomisch gebied opgeeft, dan zal het wel genoodzaakt zijn om zijn leven verder als binnenstaat te slijten, de afhankelijkheid van de groote zeemogendheden te verdragen, en aan zijn werkzaamheid op industriëel gebied meer beperkte grenzen te stellen, waarvan de arbeidsloonen den terugslag zouden ondervinden.

„Met het oog op deze mogelijkheden zijn de „Real politiker'' in het sociaal-democratische kamp er op uit, om er op te werken, dat de vraag „koloniën of niet?'' niet al dadelijk ontkennend wordt beantwoord, en de koloniale politiek niet principiëel bestreden wordt. Niet alleen opportunisten als Calwer, maar ook erkende leiders als de afgevaardigde Hue willen, dat de sociaal-democratie aan de koloniale politiek deelneemt, zij het voorloopig ook slechts om hare leerstellingen ook op dit gebied te doen gelden. „Voor het feit van het bezit der koloniën gesteld,'' zeide de afgevaardigde Hue, „zal een politieke partij als de sociaal-democratische er naar moeten streven, om bij het bestuur van dit bezit de humanitaire gezichtspunten tot de heerschende te maken''.

„Diensvolgens bestaat nog altijd de verre mogelijkheid, dat de „Realpolitiker'' in het sociaal-democratische kamp mettertijd aan de ontsluiting der koloniën in positieven zin zullen medewerken.

„Voorloopig hebben weliswaar de radicale doctrinairen nog de meerderheid, en geven zij blijk van een verbazend gebrek aan inzicht betreffende de eischen eener practische politiek.

„In de internationale commissie der socialisten, die in aansluiting met het Internationaal socialistisch bureau te Brussel bijeenkwam, deed de Hollander van Kol als rapporteur betreffende de koloniale quaestie het voorstel, een sociaal-democratisch koloniaal program uit te werken, en verklaarde zich daarbij principiëel tegen het overbrengen van alle sociaal-democratische leerstellingen op koloniaal gebied. Zoo achtte hij het verkeerd, ja belachelijk, een koloniaal bestuur volgens Europeesche begrippen, dat is te zeggen volgens de socialistische beginselen met het algemeen, gelijk en geheim kiesrecht, met vrijheid van vergadering en drukpers en zoo meer, ook voor de inboorlingen in te voeren. In werkelijkheid zouden al deze mooie zaken aan het hoofd van een sociaal-democratisch program moeten komen te staan. Om zich niet belachelijk te maken vonden de radicale partijgenooten er nu op te verklaren, dat het voorloopig onmogelijk was een koloniaal program uit te werken, dat voor alle landen zou passen. Intusschen had Koutsky toch nog den moed te verzekeren, dat overal, ook in de koloniën, het socialistisch program met het algemeen kiesrecht behoorde te worden ingevoerd. De in de koloniën woonachtige volkeren moeten naar de opvatting van dezen theoreticus in de eerste plaats het algemeen kiesrecht bekomen en daarmee in de mogelijkheid worden gesteld zelf over hun lot te beslissen.

„De koloniale politiek dezer feitelijk buiten de wereld staande doctrinairen is even utopistisch als de nevelachtige toekomststaat, dien zij willen opwachten. Nooit kunnen zij uitvoeren, wat zij leeren, en nooit houden wat zij beloven. Dat moet ten slotte het gezonde menschenverstand ook in het sociaal-democratische kamp inzien, wanneer dit daar nog aanwezig is of terugkeert.''

Malaria te Bombay.

De *Times of India* dringt aan op ernstige bestrijding van de malaria te Bombay:

„Hoezeer onze gevoelens ietwat mogen zijn verstompt door de vernieling, welke de pest teweeg bracht, is het onmogelijk de door kapitein Liston verstrekte gegevens te lezen, zonder ontzetting over het veelvuldig voorkomen van malaria in deze stad. Wanneer de „Peninsular and Oriental''-booten de haven verlaten met bemanningen, door malaria geteisterd, wanneer tachtig percent van de onderzochte kinderen in Frere Road een vergroote milt hebben, wanneer vijftig percent van hen, wier bloed onderzocht werd sporen vertoonen van de aanwezigheid van malaria-bacillen, kan de plicht van 't gemeentebestuur om aan te pakken niet langer uit het oog worden verloren.''

Het blad stelt voor, twee deskundigen aan te wijzen, aan wie de opdracht moet worden verleend, om de noodige maatregelen voor te stellen, welke maatregelen dan ten spoedigste behooren te worden uitgevoerd.

Rubber op Malakka.

De directeur van landbouw in de Gefedereerde Maleische staten heeft onlangs verslag uitgebracht over het jaar 1907.

De directeur, Carruthers, maakt zich volstrekt niet ongerust voor overproductie met betrekking tot de rubber-cultuur. Hij schreef dat de vrees, die een jaar of wat geleden bestond, nu met een meer nauwgezette kennis van de wereldvraag en de wereldproductie, een weinig verminderd is. De prijsverlaging zal, terwijl met het oog daarop ook minder nieuwe rubber-ondernemingen worden opgericht, tevens tengevolge hebben dat de rubber-productie in Brazilië, waar het verschil tusschen productiekosten en de gemaakte prijzen veel geringer is dan bij gecultiveerden rubber het geval is, zal verminderen. Dit moest, zeide hij, niet alleen leiden tot het overwegen van de mogelijkheid, om de productiekosten nog verder te verminderen, maar ook van die, dat de vraag naar rubber zou kunnen vermeerderen. Er is geen ander product, dat zich zoozeer leent om de markt te verbeteren of uit te breiden. Het gebruik van rubber op bijna elk gebied en het kleine deel van het koopend deel der wereldbewoners, dat op het oogenblik rubber kent en gebruikt, wijzen er op, dat maatregelen om nieuwe afzetgebieden voor rubber te vinden, meer kans van slagen hebben, dan zulke maatregelen ten behoeve van levensmiddelen of textielproducten. Het is niet in het belang van rubberplanters, dat de productie van Brazilië spoedig vermindert. Er is op het oogenblik nog niet voldoende gecultiveerde rubber of wilde rubber uit andere bronnen om aan de vraag te voldoen. Het is niet gemakkelijk de vraag naar rubber in de toekomst te voorzien, maar een stof, die zich zoo onmisbaar heeft gemaakt voor alle beschaafde volkeren, moet in de toekomst in steeds grootere hoeveelheden worden verlangd, en tegenover de vrees voor over-productie stelt de heer Carruthers de even groote mogelijkheid, dat met het oog op een te kort schieten van het aanbod tot andere stoffen in stede van rubber toevlucht wordt genomen.

Op het einde van 1907 was een oppervlakte van 179.227 acres met rubber beplant en telde men op dat oppervlak 27558400 boomen, d. i. meer dan tweemaal zooveel als op het einde van 1906. De uitvoer van rubber van het schiereiland Malakka bedroeg 2278870 Engelsche ponden of 1017 ton tegen 417 ton in het jaar te voren.

Opium in de Engelsche koloniën.

Uit Hongkong werd den 25en September ll. het volgende aan de „Straits Times'' geseind:

„De gouverneur van Hongkong, sir Frederik Lugard, zeide bij indiening der begrooting voor 1909, dat geen definitief besluit was genomen ten aanzien van de opium-quaestie, en bij de ontvangsten dus niet gerekend was op een vermindering van inkomsten uit het opium-middel.''

Het Straitsblad meent hieruit te mogen afleiden, dat een zelfde gedragslijn zal worden gevolgd ten aanzien van de Straits-Settlements. „Het moge,'' schreef het blad, „de plicht zijn der ambtenaren, om na te gaan, hoe het best het verlies zou zijn goed te maken, dat aan opium-sentimentaliteit ware te wijten, indien zulk een verlies onvermijdelijk ware, maar het komt heel niet noodig of wenschelijk voor om daarop vooruit te loopen op een wijze, die anti-opium-maniakken zou kunnen dienen ten betooge, dat wij zij willen werkelijk mogelijk zou zijn uit financiëel oogpunt.

Oost- en West-Indisch litteratuur-overzicht.

Eigen Haard.

Het jongste nummer van Eigen Haard bevat een uitvoerige levensbeschrijving met het portret van den op den 10en October j.l., in den ouderdom van 90 jaar, te Nijmegen overleden taalgeleerde Dr. B. F. Matthes door Bintang Djaoeh (in het Hollandsch = J. F. L. de Balbian Verster).

Terecht merkt Bintang Djaoeh, evenals de schrijfster van ons hoofdartikel, op, dat al moge Dr. Matthes' verdiensten niet bekend zijn geworden in zeer ruimen kring, deze eenvoudige en bescheiden geleerde een waarlijk reusachtigen arbeid heeft verricht van blijvend en practisch belang.

Dr. Benjamin Frederik Matthes heeft dan ook door zijn studiën en zijn arbeid „recht op de dankbaarheid van ons geheele volk'', meent Bintang Djaoeh.

* * *

De (Groene) Amsterdammer.

In het Nr. van 25 October is wederom een Indische figuur beschreven, nl. de bekende oud-voorzitter van het Syndicaat van Suikerfabrikanten op Java, S. C. van Musschenbroek. Op voortreffelijke wijze schetst de schrijver, die zich „IJ'' teekent, de groote verdiensten van Van Musschenbroek ten opzichte van de suikerindustrie op Java. „v. M. is ongetwijfeld een der voormannen geweest, aan wien het te danken is, dat de rietsuikercultuur wel nergens een hooger standpunt heeft bereikt dan op Java het geval is. De suikermannen in andere koloniën spreken van Java als „our great teacher.''

Enkele bijzonderheden laten wij hier volgen uit IJ's opstel. v. M. werd in 1857 geboren, studeerde eerst te Delft aan de P. S., en later als cadet aan de K. M. Akademie, vertrok echter spoedig naar Indië, waar hem een plaats was aangeboden als employé op de suikeronderneming „Tjomal.'' In 1882, na vier jaar dienst, kreeg hij verlof naar Europa en bezocht verscheidene wetenschappelijke inrichtingen en suikerfabrieken, vooral in Duitschland. Hij kwam terug in 1884, het jaar van de vreeselijke suikercrisis, toen zoovele fabrieken te gronde gingen. Juist was op Tjomal de betrekking van administrateur vacant. De heer v. M. werd daarvoor benoemd, en nu begint een tijd van onvermoeiden arbeid, van rusteloos streven, eerst voor Tjomal alleen, en daarna voor de belangen van de geheele suikercultuur op Java. Van M. is op Java een der eersten, zoo niet de eerste, geweest, die in de fabrieken alles zooveel mogelijk op de resultaten der wetenschap baseerde; hij was altijd vooraan waar het gold eene nieuwigheid in te voeren. Hij is ook de vader van het reeds genoemde Syndicaat van Suikerfabrikanten op Java met zijn onderafdeelingen, vakvereenigingen van employé's en van de Congressen van dien grooten invloedrijken bond, en voor een goed deel komt hem ook het vaderschap toe van de *Proefstations*, die veel hebben bijgedragen om de kennis van de suikerproductie te vermeerderen en te propageeren.

Dat de heer v. M. ook hart had voor zijn personeel, is van algemeene bekendheid. Op Tjomal liet hij een pasar bouwen voor de inl. bevolking, die der onderneming op 20.000 gld. kwam te staan. Deze passar is later in vollen eigendom op de inlandsche gemeente overgedragen. Op kosten van de fabriek werd ook een inlandsche school gebouwd en onderhouden. Evenzoo eene kliniek, waarin het Europ. personeel tegen eene zeer matige vergoeding, het inlandsche geheel op kosten van de onderneming behandeld wordt.

Thans woont de heer v. M. in Baarn, maar staat nog niet geheel buiten Java en zijn suikercultuur; thans is hij eere-voorzitter van het Syndicaat van Suikerfabrikanten en gedelegeerde van het Departement Pekalongan.

* * *

Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië.

In het Augustus-nummer schrijft de heer E. de Kruijff over de sisal-hennep op Java, hoe die kultuur gedreven wordt en welke resultaten er mede bereikt worden. Wij ontleenen aan het artikel het navolgende:

De met sisal-hennep beplante oppervlakte op Java bedraagt ongeveer 10 000 bahoe, en breidt zich jaarlijks belangrijk uit. De oudste aanplantingen zijn ongeveer 8 jaar oud; vooral in de jaren 1903—1905 had, tengevolge van de hooge marktprijzen der sisal, eene uitbreiding der aanplantingen plaats. Die hooge prijzen hebben zich gehandhaafd tot aan het einde van 1907, toen een vrij sterke daling intrad, die naar alle waarschijnlijkheid zijn laagste punt nu bereikt heeft. De marktprijs voor prima hen-

nep bedroeg in 1906—1907 omstreeks 47 gld. per ton en is sedert gedaald tot 32 à 34 gld. Doch ondanks de lagere prijzen is de kultuur van sisal toch nog winstgevend te noemen, wanneer men in aanmerking neemt dat bij voorkeur a geschreven koffietuinen of gronden, voor andere kulturen minder geschikt, voor den verbouw van sisal gebruikt worden.

De heer A. Zuurmond houdt vervolgens een pleidooi voor de zgn. Crushermolen, waarmede gedurende de suikercampagne 1903 op de fabriek Kalimatie eene proefneming plaats heeft gehad met zeer gunstig resultaat, doch welke molen thans in het vergeetboek dreigt te geraken. De heer Z. vraagt of het niet op den weg van het Suikersyndikaat ligt deze zaak ernstig ter hand te nemen.

Verder bevat dit Nr. de navolgende bijdragen: Dagelijksche gang van den regenval te Batavia, Buitenzorg en Pasoeroean, door P. Joh. Smits. — De thermometer Fournier, door Noach. — Zaaimachines voor rijst. — De Braziliaansche koffievalorisatie. — Djatimarkt, door Noach. — Productenmarkt en wisselkoersen over Augustus 1908. — Varia: Eenvoudig middel ter verdelging van sprinkhanen. — De verdelging van muskieten. — Over zwartwaterkoorts. — Kalkzandsteen als bouwmateriaal. Een nieuwe industrie voor Indië.

* * *

Indisch Militair Tijdschrift.

H. K. geeft in No. 9 van jaargang 1908 het slot zijner beschouwingen over: Het psychologisch moment in de oorlogvoering.

Van den dezer dagen op den leeftijd van 52 jaar overleden oud-majoor der Infanterie O.-I. leger, D. J. Ruitenbach, is in dit Nr. nog eene bijdrage geplaatst, getiteld: Militair-opvoedkundige beschouwingen. Het hooghouden van het gezag. Overigens geeft dit Nr.: Seindienst, door J. Dormaar. — Een verslag over ons Cavalerieroepenpaard. — Van eene oude koe en eene sloot, door Daeng Malolo. (Men weet, dat zich stemmen verhieven om den maréchaussée in Indië een vaandel te schenken. Daarvoor is Daeng Malolo niet te vinden. Wel: „Eerbied voor de bewonderenswaardige energie en voorbeeldige plichtsvervulling van het korps maréchaussée, maar alstjeblieft: geen vaandel. In 1807 mocht Napoleon's lichte infanterie geen adelaars meer te velde meevoeren. En zouden we nu honderd jaar later voor de lichtste onzer veel lichtere infanterie om een vaandel vragen ook al is het natuurlijk geheel uitgesloten, dat die „eronder strijden" zal? Onze tijd heeft nog vaandels, spoedig zullen die hun tijd gehad hebben.") — Brieven uit het Moederland. Nog eens het blijvend gedeelte. — Manoeuvres in Midden-Java op 20 en 21 Juli. Eene kritische beschouwing, door Petrus. — Van alles wat: De samenwerking der Infanterie en Artillerie in het gevecht. — Officieren in garnizoenscommissiën. — Legervraagstukken: Uniformwijzigingen. — Indische Bergartillerie. — Het beheer der militaire cantines. — De proef met Surinaamsche recruten.

Ten slotte een interessante woordenwisseling tusschen den redacteur van het tijdschrift, den kapitein H. A. Kooij en „Tommy Atkins", over den inhoud van het tijdschrift. Enkele grieven van T. A.: „Het officierskorps heeft gesidderd van angst, getrild van verontwaardiging, gejuicht van instemming bij de publicatie der Wekker-artikelen. Van deze hevige beroering is geen flauwe afspiegeling gekomen in het *Vaktijdschrift*. Van Daalen ging, en Swart kwam op Atjeh, de motieven, die tot de bestuursverwisseling leidden en de politieke en militaire consequenties, welke het gevolg ervan zouden zijn, werden in het *Vaktijdschrift* niet besproken. Het Atjeh-verslag verscheen, en het *Vaktijdschrift* zweeg in zeven talen. De Soldaten-Bond werkt langzaam door, doch over het streven van den minderen militair worden geen behartigenswaardige wenken gegeven. De Officierenbond zou opgericht worden, bracht beroering teweeg, was het onderwerp van een discussie in de 2e Kamer, iedereen sprak er over, doch alweer bewaarde het *Vaktijdschrift* een geheimzinnig stilzwijgen."

Nog eenigen tijd kan volgens T. A. het orgaan blijven voortsukkelen, dan zal het „duffe, bedompte" Indisch Militair Tijdschrift zijn natuurlijken dood sterven. „De officieren, die werkelijk wat aan hunne collega's en aan de Natie te zeggen hebben, die beu zijn van „Strategische Barrières" e. d., kunnen het proces verhaasten."

De heer Kooij behoefde op dit alles niets anders te antwoorden dan dat hem geen bijdragen werden aangeboden, handelende over een der door T. A. aangevoerde onderwerpen. „Dat belangrijke vraagstukken als „Bonden in het Leger", een zakelijke behandeling van de Wekkerbrochure, het tegenwoordig stelsel van beoordeeling e. d. nog niet behandeld zijn, ligt niet aan de Redactie — wat we kregen, plaatsten we, maar dieper ingaande studies, die meer de kern van de zaak raakten, kregen we hoogst enkele. Of ons gewerden vage beloften, òf men had geen tijd, òf men wilde zich er niet aan wagen, in ieder geval — de Redactie moest maar zien, hoe ze aan stof kwam." En dan vraagt de heer K. om daden, in de eerste plaats van Tommy Atkins zelven. „In afwachting van eventueele redactie-wisseling verwacht ik van U, dat U door toezending van eenige artikelen een aanvang zult maken met het openen van nieuwe banen en een frisschen geest zult brengen in het „duffe, bedompte" Indisch Militair Tijdschrift, dat zich in het geheel niet tegen die kuur zal verzetten. Op eerbiediging van het Redactie-geheim kunt U van zelf rekenen."

Wij zijn inderdaad benieuwd naar het antwoord en eventueel de „daden" van Tommy Atkins.

* * *

De Indische Mercuur. No. 42.

De heer A. H. Berkhout geeft in dit Nr. het slot zijner beschouwingen over de Londensche caoutchouc-tentoonstelling, waarop Nederland en zijne koloniën lang geen slecht figuur maakte. Thans bespreekt de schrijver de inzendingen van Brazilië, Malacca en de West-Indische eilanden. Een tweetal afbeeldingen geven een kijk op de inzendingen van Ned.-Indië en Suriname.

Het werk van Mr. W. de Veer: Chineezen onder Nederlandsche vlag, wordt besproken door den heer J. J. Meijer, die daarbij telkens gelegenheid vindt eigen opmerkingen ten beste te geven, welke getuigenis afleggen dat de recensent in deze alleszins tot oordeelen bevoegd is. De heer Meijer is van oordeel, dat Mr. de Veer met het schrijven van zijn boek een *goed* werk heeft verricht.

Alweder een nieuw periodiek op cultuurgebied. De heer Nanninga kondigt n.l. No. 1 der Mededeelingen van het proefstation voor thee aan. Deze 1e Mededeeling bevat een aantal referaten van boeken en brochures over de thee-cultuur en fabricatie van den directeur van 't proefstation Dr. Bernard en den assistent H. Welter. De heer Nanninga kan de lezing ten zeerste aanbevelen.

Overigens bevat de Mercuur: Uitvoerrecht op tabak. — Plantersvereeniging Samarang-Kedoe. — Tiefbohrtechnische studiën, door R. Sorge. — Theeuitvoer van China. — Kultuurberichten: Officieele prijsopgave van Sumatra- en Borneo-tabak. Oogsten 1907 en 1906. — De toekomst der rubberkultuur op Java. — De concurrentiestrijd van de Java-thee met Br.-Indië en Ceylon. — Bacoven-kultuur in Suriname. — Kleine mededeelingen. — Financieele berichten en verslagen, benevens de overige wekelijksche rubrieken.

* * *

Weekblad voor Indië.

Het Nr. van 20 Sept. bevat een interessant opstel, getiteld: „Onder het groen, in koele schaduw", over de bekende school van mej. L. Goossens te Batavia. — Gabriël komt in een Naschrift nog eens terug op Rembrandt's Orientalisme en speciaal op Rembrandt's nazaten die in Indië geleefd hebben. — Corax spreekt in zijn rubriek Indrukken van den Dag ook over Javanen in Suriname; zijn opmerkingen schijnen niet van belang ontbloot, waarom wij die hier overnemen.

„Herhaalde keeren — aldus Corax — sprak ik Javanen, die eenigen tijd in Suriname geweest waren. Het oordeel der teruggekeerde emigranten omtrent het land, de behandeling en dergelijke was zeer verschillend. Sommigen uitten niets dan klachten en hingen een allerakeligst tafereel op van hetgeen zij in de West hadden te lijden gehad en vertelden, dat er velen stierven. Anderen daarentegen prezen alles in hooge mate, waren met een zak blanke guldens naar hun „heimath" teruggekeerd om hun familieleden te zien, doch waren — al de zak leeg was — zeker van plan naar Suriname terug te keeren, want de menschen hadden het er goed, werden uitstekend behandeld, en konden flink geld besparen." Dan laat Corax volgen eenige opmerkingen van den heer G. Simons in Suriname. „Zich erg thuis gevoelen doet de Javaan nog niet in Suriname. Aldus deelden de autoriteiten den heer S. mede. We weten allen in Indië, dat de emigranten, die Java verlaten, niet tot **de beste elementen behooren, en er zijn veel** gauwdieven onder hen. De directeuren van plantages dringen er op aan, dat de politie en justitie wat strenger optreden en de schuldigen flink gestraft worden. Men behandelt in de West den Javaan alsof hij een Europeaan is, en tegen zulk een te ver gedreven democratie kan hij niet; aldus werd den heer S. medegedeeld.

Overigens worden de Javanen als zeer bruikbare werkkrachten beschouwd, mits ze onder goed toezicht staan. Ook zou 't zeer wenschelijk zijn, als ze eigen desa's konden vormen, met eigen loerah's, en konden leven volgens de **zeden en gewoonten van het verre vaderland.**

Dit idee is meer geopperd, en het komt me voor, dat emigratie van den Javaan alleen dan in alle opzichten zal slagen, als ze desa's-gewijs geschiedt en hij in den vreemde haast alles terugvindt, wat hij op Java achterliet.

Ook met de taal is het een gesukkel. Er zijn er slechts weinigen in de West, die zich in het Javaansch of Maleisch behoorlijk kunnen uitdrukken, en het denkbeeld is niet verwerpelijk om met elken troep emigranten iemand als „toean opziener" mede te geven, die de taal wel machtig is. Mij dunkt, dat menig Indo daar wel voor te vinden zou zijn. De emigratie naar de West kan goede resultaten opleveren, doch dan moet blijkbaar een eenigszins andere weg worden ingeslagen."

Voorts zij de aandacht gevestigd op een artikel van Felix, Lain doeloe, lain sekarang getiteld, waarin de schrijver doet uitkomen, hoe ontzaglijk veel in drie eeuwen tijds is verricht ten opzichte van de scheepsbouw.

* * *

Ten slotte vermelden wij de verschijning (bij G. C. F. van Dorp & Co. te Semarang) van 2 juridische werken, beide door *Mr. F. D. E. van Ossenbruggen* samengesteld, n.l.:

I. De algemeene leerstukken van strafrecht volgens het Wetboek van Strafrecht voor Inlanders in Ned.-Indië en het „Ontwerp van een Wetboek van Strafrecht voor de Inlanders in Ned.-Indië"; en

II. Ontwerp van een Wetboek van Strafrecht voor de Inlanders in Ned.-Indië, zooals het door de daartoe benoemde commissie op last van Zijne Exc. den Min. van Koloniën is samengesteld, voorzien van verwijzingen naar de overeenkomstige artikelen van het Nederlandsch Wetboek van Strafrecht, enz.

Vervolg opgave van bladen, tijdschriften enz., welke nieuw ter lezing zijn gelegd in de Leeszaal Heulstraat 17, Den Haag, die dagelijks, Zon- en Feestdagen uitgezonderd, geopend is van 10 uur voor- tot 6 uur nam.

De Javabode t/m 1 October;
Het Bat. Nieuwsblad idem;
Het Nieuws van den Dag v. Ned.-Indië idem;
De Sumatrapost idem;
Het Soer. Handelsblad t/m 30 September;
Ned.-Ind. Effectenblad 75 en 76;
De Javasche Courant 77 en 78;
De Ind. Mercuur No. 43;
Kort verslag der vergaderingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Officiëele Berichten.

Uit de Javasche Courant van 25 Sept. 1908. No. 77.

Benoemingen, enz.

Civiel Departement.

Verleend: wegens ziekte een jaar verlof naar Europa aan den opzichter 1e kl. B. O. W., J. C. Swaab.

Ontslagen: op verzoek eervol de klerk bij de S.S. op Java, J. K. Remmers.

Tijdelijk belast: met de waarneming der betrekking van ondervoorzitter van de landraden te Kedirt en Ngandjoek Mr. L. L. van Delden.

Gesteld: ter beschikking van den Directeur van Justitie Mr. D. Hartgerink.

Benoemd: tot referendaris ter algemeene secretarie W. Verbeek en G. B. Erdbrink; tot tijdelijk ondervoorzitter van de landraden te Tegal en Pemalang Mr. L. F. A. baron de Kock; tot griffier bij den Raad van Just. te Padang Mr J. K. Onnen; tot 1en subst.-officier bij den Raad van Just. te Batavia Mr. A. A. Struby; tot griffier bij den Raad van Just. te Makassar Mr. L. J. Poortman; tot voorzitter van den landraad te Soerakarta Mr. H. G. van Velthuysen; tot tijd. 2n commies bij den dienst van het Mijnwezen A. J. W. Gallas; tot 3en idem J. A. Meijer.

Belast: bij het Dep. van Fin., met de waarneming der betrekking van hoofdcommies de 1e luit.-kwartiermeester J. Schravesande; van 1en commies Ph. A. Bannet; van 2en commies J. H. B. C. Jager.

Benoemd: tot luitenant der Chineezen te Makassar Auw Tjiong Siang; tot onderwijzer 3e klas te Blitar A. van der Woude; te Semarang H. G. Straatman; te Pemalang J. N. de Nel; te Buitenzorg J. van Balen; te Ternate W. J. A. Jungmann; bij de S.S. op Java: tot 2en commies Ch. H. Briët; tot commies voor den stationsdienst F. H. Noordhoorn; tot stationschef 3e kl. J. H. Lufting; tot commies voor den stationsdienst E. L. v. d. Zijl.

Militair Departement.

Verleend: wegens langdurigen dienst 1 jaar verlof naar Europa aan den onderluitenant der inf. J. F. de Rooy.

Ontslagen: op verzoek eervol de kapitein der inf. L. K. Hamakers; wegens overgang in burgerlijken dienst de 1e luit. der inf. S. A. Reitsma en benoemd tot adj.-chef der 4e afd. S.S. op Java.

Bevorderd: tot 1en luit.-kwartiermeester de 2e luits. H. van Ree, J. Fris, J. W. L. Scherp en C. J. M. M. L. Hekking; tot kapitein bij 't wapen der inf. de 1e luit. A. J. Ensink.

* * *

Uit de Javasche Courant van 29 Sept. 1908. No. 78.

Benoemingen, enz.

Civiel Departement.

Verleend: wegens langdurigen dienst één jaar verlof naar Europa aan den hulpprediker te Depok K. Wiggelendam; aan den griffier van de landraden te Padangpandjang enz. J. W. v. d. Heijde; aan den resident van Djambi S. L. Helfrich.

Tijdelijk gesteld: ter beschikking van den inspecteur van den pandhuisdienst de 1e luits. der inf. E. L. de Kok en J. W. Hoekman; de 2e luits. A. A. J. Augustijn en W. Janszen en de verificateur J. J. Gleenewinkel Kamperdijk.

Benoemd: tot griffier van de landraden te Padangpandjang enz. A. E. F. Gornis; tot technisch instructeur bij den pandhuisdienst J. J. B. Ostmeier; tot adj.-ingenieur bij de S.S. op Java J. K. Lagerweij; tot schout te Semarang E. de Munck Mortier; tot pandhuiscontroleur H. J. J. v. Sluys, W. Ros en H. A. van Dewall; tot commies op het res.kantoor te Priaman W. F. Steenkamp; tot lid van den gew. raad van Soerabaja L. H. C. Koster van Vrijenhoeven, J. de Kuiper en H. L. Vinke; tot ingenieur 1e kl. bij het Mijnwezen: L. Houwink; tot id. 2e kl. J. G. B. van Heek en H. Cool.

Ontslagen: op verzoek eervol als regent van Tjinrana (Celebes) Palawagaoe.

Benoemd: tot onderwijzer 1e kl. te Sitoebondo W. van der Veen; tot idem 3e kl. te Djombang H. Hoogendoorn; te Soerabaja H. A. M. Douwes.

Militair Departement.

Ontslagen: op verzoek eervol de 1e luitenant der inf. van het Ned. leger W. Ros, tijdelijk gesteld ter beschikking van den inspecteur van den pandhuisdienst.

Overgeplaatst: bij het 2e bat. de 1e luit. L. H. Pluim Mentz; bij het 3e depôt-bat. de 1e luit. H. J. A. D. Verhoeven; bij het 3e bat. de 1e luit. J. E. Jautze; bij het 14e bat. de 1e luit. L. A. van der Dussen; naar Banjoe Biroe de 2e luit. der art. L. Ph. van Temmen.

Lijst van aangekomen en vertrokken Passagiers uit en naar de Indiën.

Passagiers van het s.s. Goentoer; gezagvoerder P. de Boer; van Rotterdam naar Ned.-Indië.

Te Rotterdam hebben zich ingescheept: J. de Gelder met echtg. en k; A. F. Oxenaar; J. C. Hageman; M. Hamerster; mevrouw A. L. Ham-ster—Tijdeman; mej. J. C. de Mijer; H. Bos N. J. Stibbe met echtg. en d; H. B. Halswit echtg. en 2 k; L. P. J. M. Panter met echtg. 3 k; G. J. Voorwijk met echtg. en 1 k; mevr. de Hosson—Straver; mej. J. Timmermans; W. de Nijs; E. C. Remmers; Th. Hoogvelt; mevr. Holl—Ter Braake; L. S. Verheijen; mej. H. R. Bier; A. van Bodegraven; Chs. Swartz m. ech en k; C. Blomme; W. A. Uiterwijk met echtg. 2 k; B. N. J. de Könnigh; L. C. Eichholtz; H. Schreiber; E. A. Idema; C. Wilders; benev een detachement suppletietroepen;

naar Tanger: Jhr. J. Schimmelpenninck;

naar Marseille: J. J. Korndörffer; mej. J. C. Bier;

te Marseille zullen zich inschepen: mevr. E. Brandes—Van der Linden; J. C. de Bie echtg. en kind; mevr. de Boer—Van Gelder, W. Heise; H. J. de Graaf en echtg; N. H. v. Kolk met echtg. en k; A. J. Dijkstra met ech en 2 k; W. B. van der Wilde; mevr. C. C. Poorten—van der Wilde; A. H. Th. Hartevelt echtg. en 2 k; mevr. E. de Boer—Van Gelder d. en 1 z; H. C. Knaud met echtg. en 2 k; Cramwinckel; G. A. van Putten met echtg. en mej. M. W. A. Steinmeijer; A. T. Koert m. ech en k; C. B. Dutry van Haeften en echtgen.; Stark en d; mej. J. L. F. L. Kunst; J. A. Meijier met echtg. en k; L. Lingen met echtg. k; mevr. wed. A. E. van Vugt; B. J. Kluvers echtg; Th. J. de Goey met echtg. en 3 k; J. Letteboer en echtg; M. J. A. van Gigch; D. Keus; O. H. van Persijn; E. G. P. v. Lijpve H. Diephuis; L. M. van Klaveren; P. Buwald mej. J. S. A. Lagaay; Jhr. A. E. Goldman; Bierman Jr.; F. C. Gerretsen; J. Keijzer; H. Jacobi; A. F. M. Schmand met echtg. en 2 baronesse Hermina von Preuschen; mevr. J. P. M. van Dun—Van Roessel.